

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЛИСЕНКО ЛЮДМИЛА АНАТОЛІВНА

УДК 005.412:621(043.3)

**ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО
ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному економічному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент

Коюда Віра Олексіївна,

Харківський національний економічний університет,
доцент кафедри менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Соловійов В'ячеслав Павлович,

Центр досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України,
заступник директора

кандидат економічних наук

Власенко Валерій Володимирович,

Харківський національний автомобільно-дорожній
університет,
доцент кафедри економіки підприємств

Захист відбудеться «28» січня 2010 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.055.01, у Харківському національному економічному університеті за адресою: 61001, м. Харків, просп. Леніна, 9-а.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного економічного університету за адресою: 61001, м. Харків, пров. Інженерний, 1-а.

Автореферат розісланий «28» грудня 2009 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. М. Ястремська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку економіки України забезпечення ефективного функціонування промислових підприємств потребує постійного підвищення конкурентоспроможності їх продукції та процесів, оптимального використання виробничого потенціалу, гнучкого реагування на зміни у зовнішньому середовищі. Виконання перелічених завдань можливе завдяки систематичному здійсненню інноваційної діяльності. Однак на сьогодні питома вага промислових підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність і можуть бути віднесені до інноваційно активних, залишається низькою. Сприятливі умови підвищенню інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств можливо шляхом застосування нових підходів до управління інноваційною діяльністю, які б враховували вплив результатів її здійснення на різні сфери діяльності підприємства. Вирішення цього завдання потребує вдосконалення науково-методичного забезпечення оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства (ІДП) як важливої складової процесу управління нею.

Теоретичні та практичні дослідження ІДП висвітлені в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: Л. Антонюк, Ю. Бажала, П. Бубенка, І. Бузько, А. Валюха, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Гриньова, В. Гриньової, Д. Єндовицького, М. Жука, С. Ілляшенка, О. Кузьміна, О. Лапко, Т. Лепейко, Л. Матросової, Л. Нейкової, П. Орлова, В. Осецького, В. Савчука, Б. Санто, В. Семиноженка, А. Тріфілової, Л. Федулової, М. Хучека, Д. Черваньова, Н. Чухрай, М. Шарко, А. Шегди та ін.

Розробкою проблем оцінки ефективності інноваційної діяльності та інвестицій в інновації займалися такі вчені, як: О. Амоша, В. Беренс, Г. Бірман, А. Гойко, Є. Пеліхов, В. Соловійов, П. Хавранек, В. Чирков, С. Шмідт, А. Яковлев, О. Ястремська та ін.

Однак деякі теоретичні та науково-практичні проблеми, пов'язані з оцінкою ефективності інноваційної діяльності на основі врахування її впливу на різні сфери діяльності підприємства, не отримали до теперішнього часу належної наукової розробки та узагальнення. Тому виникає об'єктивна необхідність у подальшому поглибленні теоретичних і методичних положень щодо оцінки ефективності інноваційної діяльності та розробці на цій основі комплексу заходів для її підвищення. Наукова і практична актуальність зазначених питань зумовили вибір теми дисертації, визначили мету і завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Харківського національного економічного університету за темами: «Розроблення теоретично-методичного забезпечення управління підприємством та його підсистемами» (номер державної реєстрації 0106U005741), в рамках якої автором виконано підрозділ «Визначення сутності «інноваційної діяльності» та «інноваційного процесу»; «Концептуальні засади формування регіональної інноваційної системи» (номер державної реєстрації 0108U000474) за якою особисто автором розроблено підрозділ «Визначення ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств».

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є подальший розвиток теоретичних положень, розроблення методичних підходів і практичних рекомендацій щодо оцінки та забезпечення зростання ефективності інноваційної діяльності машинобудівних підприємств.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано та вирішено такі завдання:
уточнити визначення поняття «інноваційна діяльність підприємства»;
виявити і систематизувати чинники, які впливають на ІДП;
розкрити зміст, систематизувати принципи та функції управління інноваційною діяльністю підприємства;

уточнити зміст поняття «ефективність інноваційної діяльності підприємства» та узагальнити підходи до оцінки ефективності інноваційної діяльності;

визначити тенденції щодо здійснення інноваційної діяльності та її ефективності на рівні країни, області та окремих підприємств машинобудування;

розробити методичні положення щодо розрахунку ефективності ІДП;

обґрунтувати методичний підхід до оцінки ефективності ІДП;

розробити й обґрунтувати комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності ІДП.

Об'єкт дослідження – інноваційна діяльність промислового підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні та науково-методичні підходи до оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємств машинобудування.

Методи дослідження. Теоретичною й методологічною основою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених та фахівців у сфері управління інноваційною діяльністю.

Для досягнення поставленої мети в дисертації використано такі загальнонаукові методи дослідження: *аналізу та синтезу* – для формулювання уточненого визначення поняття «інноваційна діяльність підприємства»; *теоретичного узагальнення та формальної логіки* – для систематизації та групування чинників, які впливають на ІДП; *системний підхід* – для уточнення понять «управління інноваційною діяльністю підприємства», «ефективність інноваційної діяльності підприємства»; *методи класифікації* – для виділення загальних та специфічних принципів управління інноваційною діяльністю, загальних функцій менеджменту і спеціальних функцій управління інноваційною діяльністю; а також спеціальні методи: *статистичний аналіз* – для виявлення тенденцій здійснення інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств; *формалізації та системного аналізу* – для формування системи показників ефективності інноваційної діяльності підприємства за її складовими; *адитивної згортки* – для розрахунку інтегральних показників ефективності ІДП; *графічний метод* – для наочного зображення статистичного матеріалу та ілюстрації теоретичних і практичних положень дисертаційної роботи; *експертні оцінки* – для визначення вагомості часткових показників у процесі розрахунку інтегральних показників ефективності ІДП.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні та подальшому розвитку теоретичних положень і методичних підходів з оцінки ефективності ІДП. Основні наукові результати полягають у такому:

удосконалено:

методичні положення щодо розрахунку ефективності ІДП, особливістю яких є врахування додатково запропонованих маркетингової та фінансової складових, а також науково-технологічної як більш ємної за науково-технічну разом із існуючими економічною, соціальною, екологічною і ресурсною складовими з використанням для кожної з них сукупності кількісних показників, які розкривають вплив інноваційної діяльності на функціонування підприємства в цілому;

методичний підхід до кількісно-якісної оцінки ефективності ІДП, який, на відміну від існуючих, дозволяє здійснити оцінку двома способами: кількісно – на основі розрахунку сукупності інтегральних показників за виділеними складовими ефективності ІДП та узагальнюючого інтегрального показника ефективності ІДП, а також якісно – на основі визначення індивідуальних меж інтервалів «високої», «середньої» та «низької» ефективності за її складовими і формування відповідних зон ефективності шляхом побудови пелюсткової діаграми;

дістали подальшого розвитку:

визначення поняття «інноваційна діяльність підприємства» як системної діяльності, особливістю якого є висвітлення її спрямованості на досягнення трьох взаємопов'язаних цілей: отримання економічного та інших ефектів, підвищення конкурентоспроможності підприємства і забезпечення його розвитку;

визначення змісту ефективності ІДП, особливістю якого є розгляд її як характеристики, що не тільки відображає результативність, а й розкриває міру повноти та якості досягнення цілей інноваційної діяльності з використанням системи показників;

класифікація чинників, які впливають на інноваційну діяльність підприємства, відмінністю якої є розширення груп інституціонально-правових та інформаційних чинників шляхом внесення додаткових, які раніше не враховувалися (інституціонально-правовий – розробка та впровадження стратегії розвитку держави на інноваційній основі; інформаційні – створення потужної інформаційної бази для проведення наукових досліджень, забезпечення високої якості та достовірності маркетингової інформації, налагодження каналів обміну інформацією між суб'єктами інноваційної діяльності), а також перегрупування організаційно-управлінських, техніко-економічних, кадрових та соціально-психологічних чинників відповідно до їх сутності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для оцінки ефективності ІДП як конкретні науково-практичні пропозиції. Використання удосконалених якісного та кількісного способів оцінки ефективності ІДП та аналіз отриманих результатів дозволять підприємству обґрунтовувати комплекс заходів щодо підвищення ефективності його інноваційної діяльності.

Основні положення і висновки дисертації використовуються в навчальному процесі при викладанні дисципліни «Інноваційний менеджмент» для магістрів спеціальності 8.050201 «Менеджмент організацій» (довідка № 83/22–174 від 20.10.2008 р.). Результати дисертаційного дослідження знайшли конкретне практичне застосування на підприємствах України. Методичний підхід до визначення ефективності інноваційної діяльності підприємства за її складовими впроваджено у роботу ВАТ «Автрамат» (довідка про практичне використання результатів № 1778/12 від 21.10.2008 р.). Пропозиції щодо застосування діаграми ефективності ІДП в процесі управління нею прийнято до використання ТОВ «ВелКом ЛТД» (довідка про практичне використання результатів № 80919 від 19.09.2008 р.).

Особистий внесок здобувача в роботах, що виконані у співавторстві, полягає в такому (в дужках вказано номери праць за списком, який подано в авторефераті): виявлено основні тенденції перебігу інноваційної діяльності на промислових підприємствах України [3]; проаналізовано інноваційну діяльність вітчизняних промислових підприємств з позицій досягнутих результатів у порівнянні з витратами [8].

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження, висновки і рекомендації, викладені в роботі, оприлюднено на 5 науково-практичних конференціях: III Міжнародній науково-практичній конференції «Методологія та практика менеджменту на порозі XXI століття: загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти» (Полтава, 2006); VI Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління» (Київ, 2007); V Міжнародній науково-теоретичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть» (Тернопіль, 2007); Міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможність та інноваційний розвиток України: проблеми науки та практики» (Харків, 2007); Міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» (Харків, 2008).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 9 наукових праць, у тому числі 4 статті у спеціалізованих наукових виданнях, що визнані ВАК України фаховими з економіки, 5 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Загальний обсяг публікацій становить 1,92 ум.-друк. арк., з яких особисто автору належить 1,77 ум.-друк. арк.

Структура й обсяг роботи. Дисертація викладена на 291 сторінці машинописного тексту. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, 8 додатків на 76 сторінках,

списку використаних джерел, що налічує 258 найменувань (на 26 сторінках). Матеріали дисертації проілюстровано 39 таблицями (з них 8 – на десяти повних сторінках) та 40 рисунками (з них 1 – на одній повній сторінці). Обсяг основного тексту дисертації становить 178 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито сутність наукової проблеми і стан досліджень з питань інноваційної діяльності та оцінки її ефективності; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі – «Теоретично-методичні підходи до інноваційної діяльності промислових підприємств та оцінки її ефективності» – уточнено визначення поняття «інноваційна діяльність підприємства»; удосконалено класифікацію чинників, які впливають на інноваційну діяльність; розкрито зміст управління ІДП і систематизовано його принципи та функції; уточнено зміст поняття «ефективність інноваційної діяльності підприємства» та узагальнено підходи до оцінки ефективності інноваційної діяльності.

У результаті дослідження робіт вітчизняних і зарубіжних вчених виявлено розбіжності в підходах авторів до визначення інноваційної діяльності; здійснено аналіз базових понять, покладених в основу цих підходів та обґрунтовано доцільність визначення інноваційної діяльності підприємства як системної діяльності, спрямованої на наукові дослідження, розробку (або залучення), впровадження та комерціалізацію інновацій з метою отримання економічного та (або) іншого ефекту, підвищення конкурентоспроможності підприємства і забезпечення його розвитку. Як суб'єкти інноваційної діяльності пропонується розглядати всі підприємства та їх об'єднання, діяльність яких пов'язана з розробкою, впровадженням або поширенням інновацій. Об'єктом інноваційної діяльності визначено ланцюг «ідея – винахід – новація – інновація». Дії суб'єктів інноваційної діяльності можуть бути спрямовані як на весь ланцюг, так і на його окремі ланки. На основі дослідження та узагальнення підходів до виділення цілей інноваційної діяльності запропоновано враховувати три її взаємопов'язані цілі: підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства (суб'єкта інноваційної діяльності) та зміцнення його ринкових позицій, отримання економічного та інших ефектів, забезпечення розвитку підприємства. З урахуванням сутності та виділених цілей ІДП запропоновано виокремити такі її складові: науково-технологічну, виробничу, економічну, природоохоронну та соціально-психологічну.

В процесі управління ІДП слід враховувати чинники, які стримують або сприяють здійсненню інноваційної діяльності, та знаходити відповідні важелі впливу. Для забезпечення більш повного охоплення таких чинників розширено групи інституціонально-правових та інформаційних чинників шляхом внесення додаткових, які раніше не враховувалися: розробка та впровадження стратегії розвитку держави на інноваційній основі; створення потужної інформаційної бази для проведення наукових досліджень, забезпечення високої якості та достовірності маркетингової інформації, налагодження каналів обміну інформацією між суб'єктами інноваційної діяльності. Також здійснено перегрупування чинників у межах груп техніко-економічних, організаційно-управлінських, кадрових і соціально-психологічних відповідно до їх сутності, розкрито ступінь керованості зазначених чинників з боку підприємства.

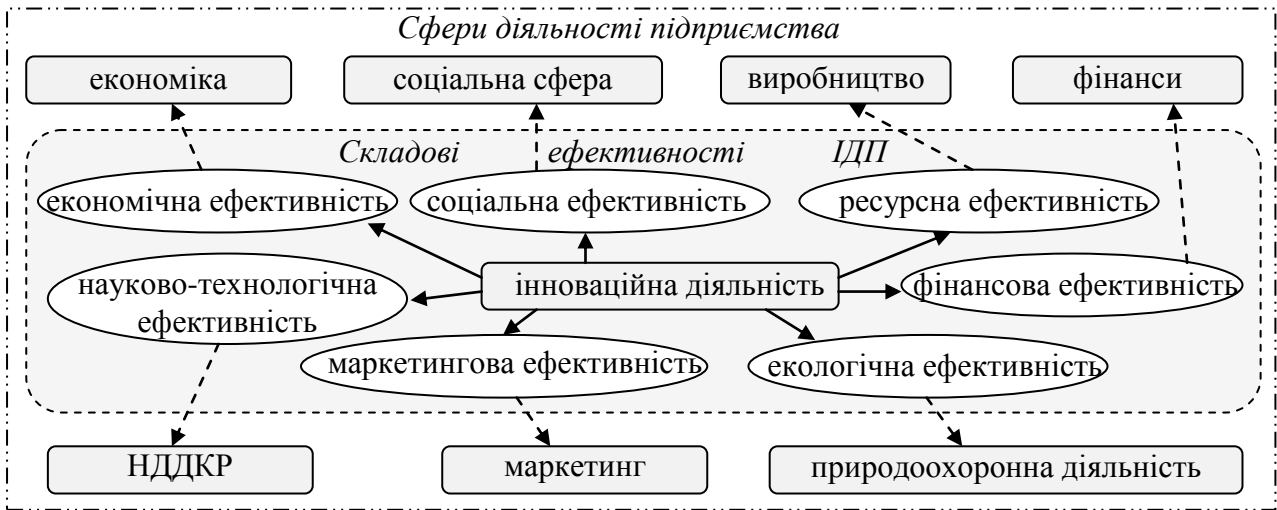
Для підвищення конкурентоспроможності продукції та підприємства в цілому на основі впровадження інновацій необхідно забезпечити ефективне управління його інноваційною діяльністю. З метою більш глибокого розкриття змісту управління інноваційною діяльністю пропонується розглядати його з урахуванням чотирьох аспектів: науки та мистецтва, виду діяльності та процесу прийняття управлінських рішень, апарату управління, системи. Управління ІДП визначено як систему принципів, функцій, методів,

організаційних форм і соціально-економічних відносин, спрямовану на досягнення як цілей інноваційної діяльності, так і загальних цілей підприємства.

Важлива умова ефективного управління ІДП полягає в його органічному поєднанні з управлінням іншими видами діяльності та загальною системою управління підприємством. Сформовано перелік загальних та специфічних принципів управління, дотримання яких має бути покладено в основу ефективного управління ІДП. До загальних принципів віднесено такі: забезпечення комплексності та перманентності інноваційної діяльності, поєднання централізації та децентралізації, колегіальність у прийнятті рішень, інтегрованість із загальною системою управління підприємством, системний характер формування управлінських рішень, динамізм управління, варіативність підходів до розробки управлінських рішень, узгодженість та орієнтованість на стратегічні цілі розвитку підприємства, коригованість відповідно до змін зовнішнього і внутрішнього середовища. До специфічних принципів включені такі: націленість інноваційної діяльності на потреби ринку; створення атмосфери творчості, стимулюючої пошук і освоєння нових ідей; прийняття рішень у ланцюзі «дослідження – виробництво – збут»; оптимальне поєднання традиційної виробничої та інноваційної діяльності; рефлексорність відносно конкурентів; гнучке пристосування до інновацій будь-якого виду; організація взаємодії внутрішніх і зовнішніх елементів системи розвитку; принцип виправданого ризику; максимальне врахування інтересів суб'єктів інноваційної діяльності.

Визначено взаємозв'язок між функціями управління та запропоновано виділення двох блоків у системі управління ІДП: загальних функцій менеджменту (формування цілей, планування, організація, мотивація, контроль, прийняття управлінських рішень) і спеціальних функцій управління інноваційною діяльністю (дослідження зовнішнього інноваційного середовища, формування портфеля інновацій, оцінка ефективності інноваційної діяльності, координація робіт у рамках єдиної інноваційної політики та керівництво інноваційними програмами). Загальні функції менеджменту становлять ядро системи управління ІДП, тому їх невиконання призводить до руйнування системи. Однак виконання лише цих функцій не може повністю забезпечити високий рівень управління інноваційною діяльністю, тому важливим є взаємодоповнення функцій першого і другого блоків. Систематичне та взаємоузгоджене виконання функцій обох блоків забезпечує високий рівень управління інноваційною діяльністю на підприємстві.

Ухвалення управлінських рішень щодо вдосконалення інноваційної діяльності на підприємстві значною мірою обумовлюється результатами оцінки її ефективності. Під ефективністю інноваційної діяльності підприємства рекомендується розуміти таку її характеристику, яка відображає результативність і розкриває міру повноти та якості досягнення поставлених цілей з використанням системи показників. Цілі, на досягнення яких спрямована інноваційна діяльність, охоплюють різні сфери діяльності підприємства: економіку, НДДКР, виробництво, фінанси, маркетинг, природоохоронну та соціальну сфери. Результати, одержані від впровадження інноваційних проектів і програм, проявляються в усіх перелічених сферах. Для врахування різносторонності прояву результатів ІДП запропоновано виділити складові її ефективності, серед яких за допомогою узгоджених думок 15 експертів виділено основні: економічну, науково-технологічну, маркетингову, соціальну, фінансову, ресурсну й екологічну (рис. 1). Одержане значення коефіцієнта конкордації (0,828) свідчить про високий ступінь узгодженості думок експертів щодо переліку основних складових ефективності ІДП.

Умовні позначення:

- – зв'язок «об'єкт» – «характеристика об'єкту»;
- – зв'язок між складовою ефективності ІДП та сферою діяльності підприємства, в якій найбільше проявляються відповідні результати інноваційної діяльності

Рис. 1. Складові ефективності інноваційної діяльності підприємства

Аналіз і узагальнення існуючих підходів до оцінки ефективності інноваційної діяльності та показників, які використовуються в рамках кожного з них, дозволили підготувати підґрунтя для подальшого удосконалення методичних положень щодо розрахунку ефективності ІДП.

У другому розділі – «Аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств та її ефективності» – проаналізовано результати інноваційної діяльності промислових підприємств України, Харківської області та машинобудівної галузі, а також ефективність інноваційної діяльності цих підприємств.

У сучасних умовах не спостерігається суттєвий вплив інноваційної складової на економічний розвиток України. Зростання обсягів промислового виробництва протягом восьми років (2000–2007 рр.) відбувалося при одночасному зниженні питомої ваги промислових підприємств (з 18 до 14,2%), які здійснювали інноваційну діяльність, а частка інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції залишалася стабільно низькою (від 4,5 до 6,7%).

Аналіз сукупності інноваційно активних галузей промисловості України (виробництво коксу і продуктів нафтоперероблення, машинобудування, хімічна та нафтохімічна промисловість, металургія, харчова промисловість та ін.) показав, що на сьогодні у вітчизняній економіці преvalюють 3-й і 4-й технологічні уклади, спостерігається її значне відставання від економік розвинутих країн. Це потребує впровадження комплексу заходів, спрямованих на перехід вітчизняної економіки до інноваційного типу розвитку.

У результаті дослідження структури витрат за напрямками інноваційної діяльності виявлено, що вітчизняні підприємства приділяють більше уваги придбанню основних фондів, виробничому проектуванню та іншим видам підготовки виробництва для випуску нових продуктів, а також маркетингу, ніж проведенню досліджень, здійсненню науково-технологічних розробок і придбанню нових технологій. Інноваційна діяльність українських промислових підприємств базується переважно на залученні інноваційних розробок, ніж на їх самостійному виконанні та ефективному використанні.

На основі аналізу структури джерел фінансування інноваційної діяльності виявлено стали тенденцію до забезпечення інноваційних витрат промислових підприємств в основному за рахунок власних коштів (до 87,7%). У результаті такої ситуації для більшості

вітчизняних підприємств, на яких власні кошти є вкрай обмеженими, практично відсутня можливість здійснювати масштабну інноваційну діяльність.

Позитивною тенденцією є збільшення питомої ваги інноваційно активних підприємств, які реалізовували інноваційну продукцію за межі України (з 16,3 до 24,4%), а також зростання обсягів її реалізації протягом останніх восьми років (з 3158,5 млн грн до 23633,0 млн грн), що свідчить про поступове підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародних ринках.

В цілому результати аналізу інноваційної діяльності промислових підприємств України за останні роки вказують на досить низький і нестабільний рівень їх інноваційної активності, розкривають наявність істотних диспропорцій між власними коштами підприємств та іншими джерелами фінансування інноваційної діяльності, свідчать про негативні тенденції в освоєнні інноваційної продукції.

Найвища результативність інноваційної діяльності спостерігається в машинобудуванні, металургії, харчовій, хімічній та нафтохімічній промисловості як у Харківській області, так і в цілому по Україні.

Ефективність інноваційної діяльності промислових підприємств на рівні промисловості в цілому та машинобудівної галузі зокрема проаналізовано з використанням коефіцієнту результативності інноваційних витрат (рис. 2). Він визначається як співвідношення обсягу реалізованої інноваційної продукції та витрат на інноваційну діяльність і може непрямим чином характеризувати її ефективність.

Коефіцієнт результативності
інноваційних витрат

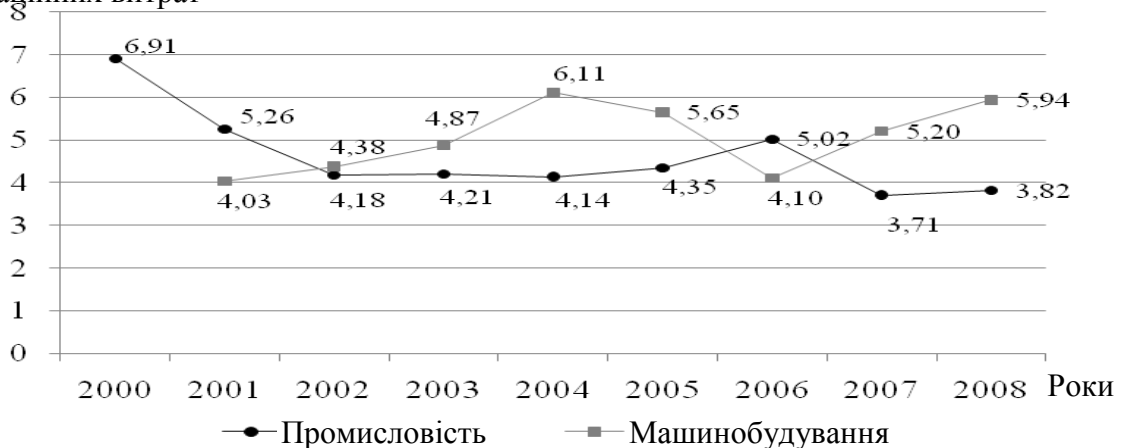

Рис. 2. Динаміка коефіцієнта результативності інноваційних витрат

Як свідчать дані рис. 2, ефективність інноваційної діяльності машинобудівних підприємств у проаналізованому періоді була вищою, ніж по промисловості України в цілому. Отже, машинобудівна галузь виступає базою акумулювання науково-технологічних перетворень і забезпечення високотехнологічного розвитку економіки країни. Саме інноваційна діяльність машинобудівних підприємств позитивно впливає на розвиток і зростання конкурентоспроможності інших галузей промисловості.

Для Харківської області характерна досить висока питома вага (16–19% від загальної кількості) промислових підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність. Крім того, цей показник стабільно перевищує аналогічний показник для промисловості України в цілому. Результативність інноваційної діяльності харківських промислових підприємств (табл. 1) характеризується значними коливаннями через нестійкі тенденції щодо змін обсягів реалізованої інноваційної продукції та витрат на інноваційну діяльність.

Інноваційно активними підприємствами Харківської області здебільшого є машинобудівні підприємства, серед яких – ВАТ «Електромашина», ВАТ «Автрамат», ВАТ «Харківський підшипниковий завод» та ін. Результати інноваційної діяльності в Харківській області значною мірою формувалися під впливом інноваційної активності машинобудівних підприємств.

Таблиця 1

Показники інноваційної діяльності промислових підприємств Харківської області

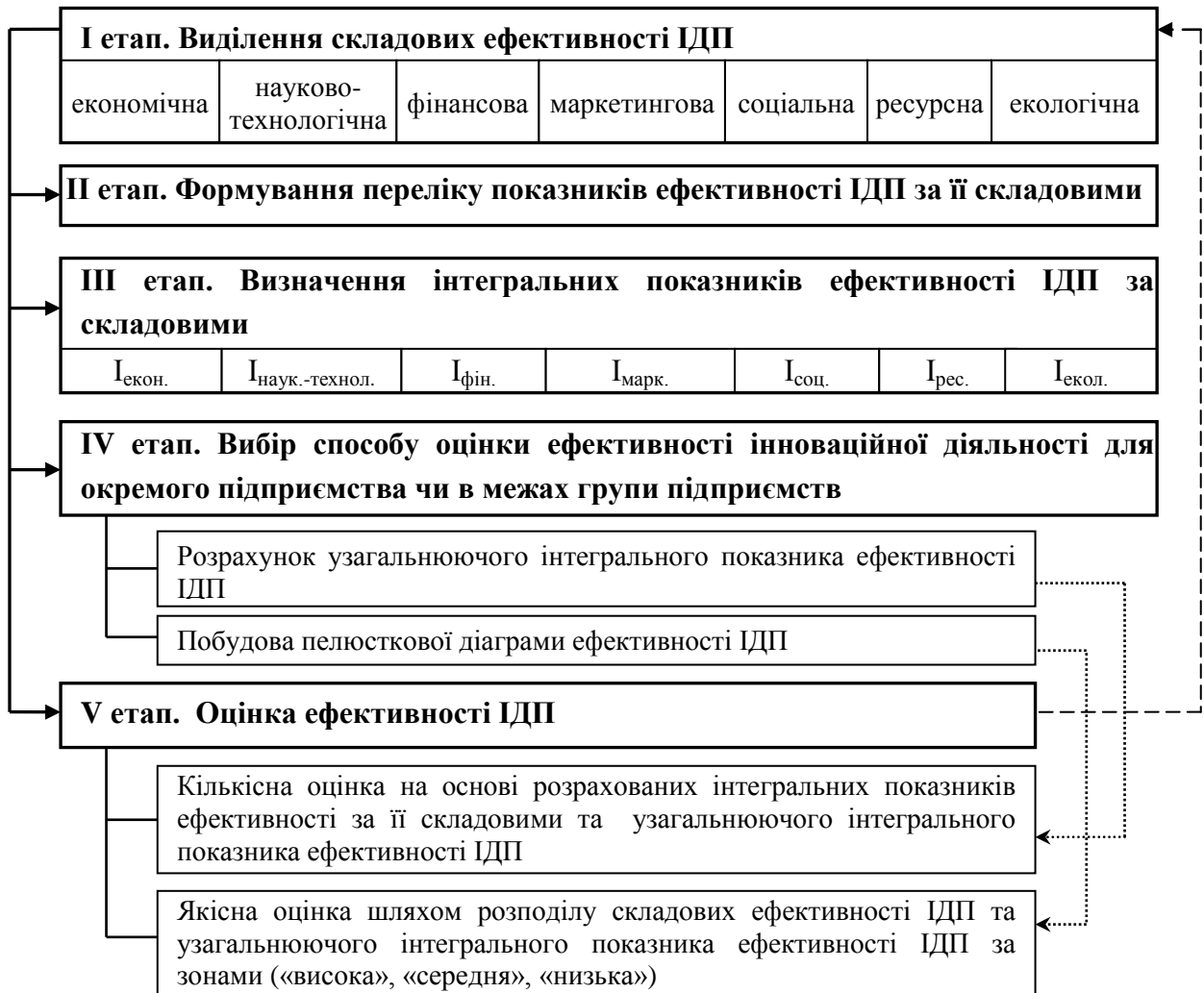
Показники	Роки								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, % до попереднього року	100,0	149,24	75,31	57,02	223,85	131,22	102,63	96,37	153,25
Витрати на інноваційну діяльність, % до попереднього року	100,0	119,11	153,76	115,53	195,09	76,25	58,70	79,86	99,04
Коефіцієнт результативності інноваційних витрат	5,37	6,73	3,30	1,63	1,87	3,21	5,62	6,78	10,50

Аналіз результатів інноваційної діяльності 10 машинобудівних підприємств Харківської області в 2003–2008 рр., здійснений на основі даних статистичної звітності щодо інноваційної діяльності, дозволяє охарактеризувати її ефективність за економічною складовою, однак не розкриває ефективності за іншими складовими – науково-технологічною, фінансовою, маркетинговою, соціальною, екологічною та ресурсною. Тому рекомендовано з урахуванням виділених семи складових ефективності ІДП формувати підхід до її оцінки на основі використання всіх потенційно можливих інформаційних джерел, які розкривають результати здійснення інноваційної діяльності.

У третьому розділі – «Методичне забезпечення оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства» – розроблено та обґрунтовано методичні положення щодо розрахунку ефективності ІДП, які базуються на врахуванні її семи основних складових; удосконалено методичний підхід до оцінки ефективності ІДП; запропоновано послідовність відбору та формування комплексу заходів, спрямованих на підвищення ефективності інноваційної діяльності.

З урахуванням виділених складових ефективності інноваційної діяльності розроблено методичні положення щодо розрахунку ефективності ІДП, реалізація яких охоплює перші три етапи послідовності її оцінки (рис. 3). Обґрунтування доцільності виділення семи основних складових ефективності ІДП (I етап) здійснено у першому розділі. Перелік часткових показників ефективності ІДП за її складовими (II етап) було сформовано шляхом дослідження, узагальнення та коригування існуючих показників ефективності й розробки нових, які відображають вплив від здійснення інноваційної діяльності на відповідні сфери діяльності підприємства.

Розрахунок інтегральних показників ефективності ІДП за її складовими (III етап) рекомендується виконувати в такій послідовності: відбір та обґрунтування показників, які характеризують окремі складові ефективності ІДП (рис. 4); обґрунтування допустимості згортки; нормалізація показників; визначення та врахування рівня значущості показників; побудова функції згортки; апробація функції згортки й аналіз результатів.

Умовні позначення:

- – прямиий зв'язок між етапами;
- ←→ – зворотній (коригувальний) зв'язок між етапами;
-→ – зв'язок відображає результати застосування певного способу оцінки ефективності.

Рис. 3. Послідовність етапів оцінки ефективності ІДП

Обґрунтовано доцільність використання методу адитивної згортки для розрахунку інтегральних показників ефективності інноваційної діяльності за кожною її складовою:

$$I_j = \sum_{i=1}^m c_{ij} \times p'_{ij}(x), \quad (1)$$

де I_j – інтегральний показник ефективності інноваційної діяльності за j -ою виділеною складовою;

c_{ij} – коефіцієнт вагомості i -го часткового показника, який входить до складу інтегрального показника ефективності інноваційної діяльності за j -ою виділеною складовою;

$p'_{ij}(x)$ – нормоване значення часткового показника, який входить до складу інтегрального показника ефективності інноваційної діяльності за j -ою виділеною складовою.

Рис. 4. Запропонований перелік показників ефективності ІДП

Визначення коефіцієнтів вагомості часткових показників для всіх складових ефективності інноваційної діяльності підприємства здійснювалось з використанням методу експертних оцінок. Узгодженість думок залучених експертів (по 5 осіб для кожної складової ефективності ІДП) підтверджена високими значенням коефіцієнта конкордації (від 0,792 до 0,864).

Реалізація запропонованого методичного підходу до оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства передбачає використання одного з двох рекомендованих способів її здійснення: на основі розрахунку узагальнюючого інтегрального показника ефективності інноваційної діяльності або з використанням пелюсткової діаграми ефективності інноваційної діяльності (IV етап).

Узагальнюючий інтегральний показник ефективності інноваційної діяльності розрахований з використанням методу адитивної згортки:

$$\begin{aligned}
 УП_{ІД} = & 0,232 \times (I_{екон.} + I_{наук.-технол.}) + 0,178 \times I_{марк.} + 0,143 \times I_{фін.} + \\
 & + 0,107 \times I_{соц.} + 0,054 \times (I_{рес.} + I_{екол.}), \quad (2)
 \end{aligned}$$

де $УП_{ІД}$ – узагальнюючий інтегральний показник ефективності ІДП;

$I_{екон.}$ – інтегральний показник економічної ефективності ІДП;

$I_{\text{наук.-технол.}}$ – інтегральний показник науково-технологічної ефективності ІДП;
 $I_{\text{марк.}}$ – інтегральний показник маркетингової ефективності ІДП;
 $I_{\text{фін.}}$ – інтегральний показник фінансової ефективності ІДП;
 $I_{\text{соц.}}$ – інтегральний показник соціальної ефективності ІДП;
 $I_{\text{рес.}}$ – інтегральний показник ресурсної ефективності ІДП;
 $I_{\text{екол.}}$ – інтегральний показник екологічної ефективності ІДП.

Коефіцієнти вагомості інтегральних показників ефективності інноваційної діяльності та межі зон ефективності за її складовими визначалися експертним шляхом при залученні семи науковців та спеціалістів високої кваліфікації у різних сферах діяльності – в економіці, фінансах, маркетингу тощо. Високий ступінь узгодженості їх думок підтверджено одержаними значеннями коефіцієнта конкордації (0,883 – при визначенні коефіцієнтів вагомості; від 0,840 до 0,864 – при визначенні меж зон ефективності за складовими).

Запропонована пелюсткова діаграма ефективності ІДП (рис. 5) дозволяє виявити її складові, що знаходяться у зоні «низької», «середньої» та «високої» ефективності й з урахуванням цього обґрунтовувати заходи щодо її підвищення (V етап).

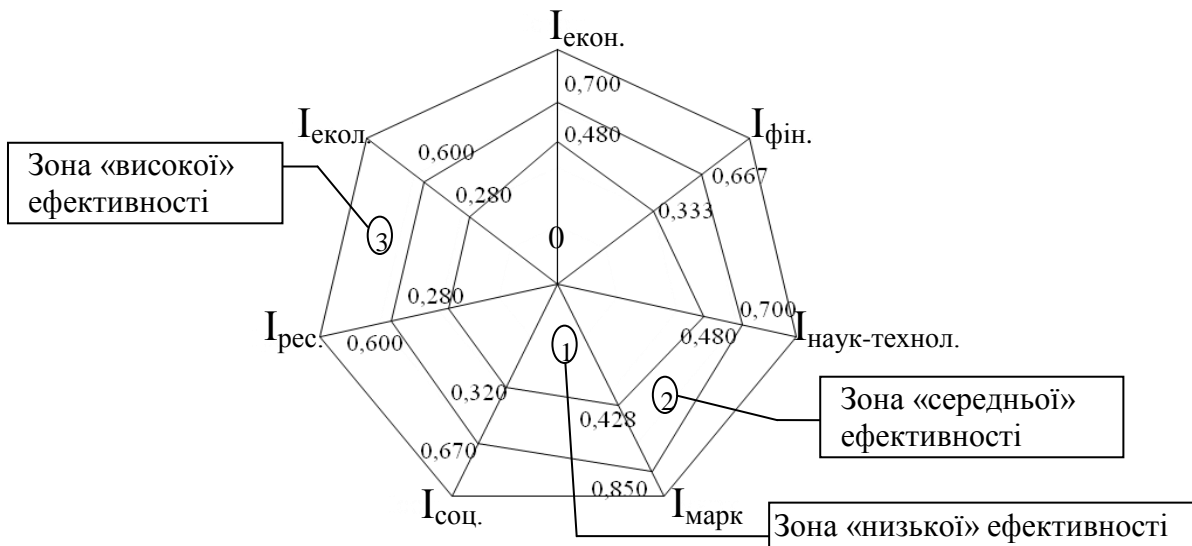

Рис. 5. Пелюсткова діаграма ефективності ІДП

Зони «низької», «середньої» та «високої» ефективності рекомендовано визначати також для узагальнюючого інтегрального показника ефективності інноваційної діяльності на основі меж інтервалів належності, сформованих за універсальною шкалою Харрінгтона.

Для обґрунтування комплексу заходів щодо підвищення ефективності інноваційної діяльності на промислових підприємствах необхідно враховувати стартові умови розвитку економіки України, наявність бар'єрів та переваг у вітчизняній економіці та ключові завдання науково-технологічної та інноваційної політики на перспективу.

З урахуванням положень Національної стратегії розвитку України до 2015 року та результатів аналізу робіт вітчизняних науковців і економістів обґрунтовано комплекс заходів, спрямованих на активізацію інноваційної діяльності та підвищення її ефективності на рівні країни, машинобудівної галузі й окремого промислового підприємства. На рівні держави такі заходи мають забезпечувати формування ефективної національної економічної системи та активізацію інноваційної діяльності на вітчизняних підприємствах. На рівні галузі запропоновано виділяти дві підгрупи підприємств за результатами аналізу отриманих значень узагальнюючого інтегрального показника ефективності їх інноваційної діяльності. Першу підгрупу складають підприємства, для яких характерна наявність значної кількості складових ефективності ІДП зі стабільними значеннями інтегральних показників

ефективності, розташованими у зонах «високої» та «середньої» ефективності. Друга підгрупа – це підприємства зі значною кількістю складових ефективності ІДП, що характеризуються досить суттєвими коливаннями значень інтегральних показників ефективності за роками та їх переважним розташуванням у зоні «низької» ефективності. На основі запропонованого підходу до виділення підгруп підприємств можуть бути рекомендовані заходи щодо вдосконалення інноваційної діяльності та підвищення її ефективності в межах галузі.

На рівні конкретного промислового підприємства рекомендовано першочергову увагу приділяти підвищенню ефективності інноваційної діяльності за тими її складовими, які мають негативні характеристики: розташування інтегрального показника ефективності ІДП за даною складовою у зоні «низької» ефективності протягом декількох років; наявність тенденції до зниження інтегрального показника ефективності ІДП за даною складовою; різке зниження (діапазон зміни перевищує 31%) значення інтегрального показника ефективності ІДП за даною складовою в порівнянні зі значенням у попередньому році. Критична межа діапазону зміни значень інтегральних показників ефективності встановлена на рівні 31%, оскільки коливання ефективності в такому діапазоні може спричинити перехід із зони «високої» ефективності до «низької».

Розроблено послідовність етапів відбору для впровадження заходів щодо підвищення ефективності ІДП за її складовими з урахуванням їх пріоритетності, яка визначається на основі аналізу кореляційних зв'язків інтегральних показників ефективності за складовими. Рекомендовану послідовність апробовано на даних машинобудівних підприємств Харківської області – ВАТ «Автрамат», ВАТ «Укрелектромаш» і ВАТ «Харківський підшипниковий завод».

Використання розроблених рекомендацій дозволить приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо вдосконалення інноваційної діяльності на промислових підприємствах України на базі одержаних результатів оцінки її ефективності за основними складовими.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено важливе науково-практичне завдання, яке полягає у подальшому розвитку теоретичних і методичних положень, а також практичних рекомендацій щодо оцінки та забезпечення зростання ефективності інноваційної діяльності машинобудівних підприємств.

Основні висновки науково-практичного характеру, які отримано в процесі дослідження, полягають у такому.

1. Запропоновано розглядати інноваційну діяльність підприємства з позиції взаємодії таких елементів поняття «діяльність», як суб'єкт, об'єкт, мета і результат, з урахуванням системного характеру інноваційної діяльності. Розглянуто й узагальнено підходи до формулювання мети ІДП, на основі чого пропонується визначати її як системну діяльність, спрямовану на наукові дослідження, розробку (або залучення), впровадження та комерціалізацію інновацій з метою отримання економічного та інших ефектів, підвищення конкурентоспроможності підприємства і забезпечення його розвитку.

2. Обґрунтовано необхідність врахування в процесі управління ІДП чинників, які стримують або сприяють здійсненню інноваційної діяльності, та знаходження відповідних важелів впливу. В результаті дослідження існуючих підходів до виділення чинників впливу на ІДП та об'єктивних умов розвитку зовнішнього конкурентного середовища розширено групи інституціонально-правових та інформаційних чинників шляхом внесення додаткових, а також здійснено перегрупування чинників у межах груп техніко-економічних, організаційно-управлінських, кадрових і соціально-психологічних відповідно до їх сутності, розкрито ступінь керованості зазначених чинників з боку підприємства. Удосконалена класифікація чинників, які впливають на інноваційну діяльність підприємства, може

використовуватись для розробки управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності ІДП.

3. Розглянуто аспекти управління інноваційною діяльністю та визначено його як систему принципів, функцій, методів, організаційних форм і соціально-економічних відносин, спрямовану на досягнення цілей інноваційної діяльності та підприємства в цілому. Виділено загальні та специфічні принципи управління, дотримання яких є основою для здійснення ефективного управління ІДП.

Розглянуто взаємозв'язок між функціями управління та запропоновано виділяти в системі управління ІДП два блоки: загальні функції менеджменту та спеціальні функції управління інноваційною діяльністю. Зазначено, що загальні функції менеджменту становлять ядро системи управління інноваційною діяльністю, тому їх невиконання призводить до руйнування системи. Для забезпечення високого рівня управління інноваційною діяльністю важливими є взаємодоповнення та взаємодія функцій першого і другого блоків. Визначено місце оцінки ефективності інноваційної діяльності в системі функцій управління як однієї з найважливіших спеціальних функцій управління ІДП. Розглянуто важливість здійснення оцінки ефективності інноваційної діяльності для прийняття управлінських рішень щодо її вдосконалення на підприємстві.

4. Запропоновано під ефективністю інноваційної діяльності підприємства розуміти таку її характеристику, яка відображає результативність і розкриває міру повноти та якості досягнення поставлених цілей за допомогою системи показників. Для врахування різносторонності прояву результатів інноваційної діяльності рекомендовано виділити такі основні складові її ефективності: економічну, науково-технологічну, маркетингову, соціальну, фінансову, ресурсну й екологічну.

Проаналізовано основні підходи до оцінки ефективності інноваційної діяльності, розглянуто показники, які використовуються в межах цих підходів. Одержані результати використано в процесі вдосконалення методичного підходу до оцінки ефективності ІДП.

5. На основі взаємодоповнюючого аналізу інноваційної діяльності українських промислових підприємств на рівні країни, Харківської області та окремих машинобудівних підприємств виявлено основні тенденції щодо її здійснення. Відмічено досить низький рівень інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств, наявність істотних диспропорцій у структурі фінансування, негативні зміни в освоєнні інноваційних видів продукції. Найбільш високу результативність інноваційної діяльності виявлено в машинобудуванні, металургії, харчовій, хімічній та нафтохімічній промисловості як у Харківській області, так і в цілому по Україні. Результати аналізу використано при розробці рекомендацій щодо підвищення ефективності інноваційної діяльності на рівні країни, області й окремого підприємства.

6. З урахуванням запропонованого уточнення сутності ефективності ІДП відносно виділення її основних складових розроблено методичні положення щодо розрахунку її ефективності, які базуються на врахуванні економічної, науково-технологічної, фінансової, соціальної, маркетингової, ресурсної та екологічної складових з використанням інтегральних показників, розрахованих методом адитивної згортки. Результати аналізу значень інтегральних показників ефективності ІДП за її складовими рекомендовано використовувати в процесі розробки заходів, спрямованих на вдосконалення інноваційної діяльності промислових підприємств.

7. Розроблено методичний підхід до кількісно-якісної оцінки ефективності ІДП, який передбачає необхідність використання двох рекомендованих способів її здійснення: на основі розрахунку узагальнюючого інтегрального показника ефективності інноваційної діяльності та з використанням пелюсткової діаграми ефективності інноваційної діяльності. Запропонована діаграма дозволяє виявити складові ефективності ІДП, що знаходяться у зоні «низької», «середньої» та «високої» ефективності й з урахуванням цього розробляти заходи для її підвищення на підприємстві.

8. На основі оцінки ефективності ІДП рекомендовано першочергову увагу приділяти заходам, спрямованим на підвищення ефективності інноваційної діяльності за тими її складовими, які мають негативні характеристики: розташування інтегрального показника ефективності ІДП за даною складовою у зоні «низької» ефективності протягом декількох років; наявність тенденції до зниження інтегрального показника ефективності ІДП за даною складовою; різке зниження значення інтегрального показника ефективності ІДП за даною складовою в порівнянні зі значенням у попередньому році. Розроблено послідовність етапів відбору для впровадження заходів щодо підвищення ефективності ІДП за її складовими.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Лисенко Л. А. Аспекти щодо визначення сутності інноваційної діяльності / Л. А. Лисенко // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. Випуск 216 : в 4 т. – Том II. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2006. – С. 457–464.
2. Лисенко Л. А. Підхід до оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства / Л. А. Лисенко // Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. сб. Выпуск 78. Серия : Экономические науки. – К. : «Техніка», 2007. – С. 94–100.
3. Коюда В. А. Анализ основных тенденций в инновационной деятельности промышленных предприятий Украины / В. А. Коюда, Л. А. Лысенко // Бизнес Информ. – 2007. – № 11. – С. 47–49.
4. Лисенко Л. А. Визначення ефективності інноваційної діяльності підприємства за її складовими / Л. А. Лисенко // Економіка розвитку. – 2008. – № 4 (48). – С. 60–64.

Матеріали конференцій

5. Лисенко Л. А. Чинники, що впливають на інноваційну діяльність / Л. А. Лисенко // Методологія та практика менеджменту на порозі ХХІ століття: загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., (Полтава, 10–12 трав. 2006 р.) / М-во освіти і науки України, Укоопспілка [та ін.]. – Полтава : ПУСКУ, 2006. – С. 78–79.
6. Лисенко Л. А. Принципи та функції управління інноваційною діяльністю підприємства / Л. А. Лисенко // Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених, (Київ, 19–21 квіт. 2007 р.) / Нац. техн. ун-т України «КПІ». – К. : ТОВ «ЕКМО», 2007. – С. 51–52.
7. Лисенко Л. А. Складові ефективності інноваційної діяльності підприємства / Л. А. Лисенко // Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть : тези допов. V Міжнар. наук.-теорет. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених, (Тернопіль, 17 квіт. 2007 р.) / М-во освіти і науки України, Приват. вищий навч. заклад [та ін.]. – Тернопіль : Стародубець В. О., 2007. – С. 203–205.
8. Коюда В. О. Сучасний стан інноваційної діяльності в Україні / В. О. Коюда, Л. А. Лисенко // Конкурентоспроможність та інноваційний розвиток України: проблеми науки та практики : тези допов. Міжнар. наук.-практ. конф., (Харків, 23–24 жовт. 2007 р.) / Харк. нац. екон. ун-т МОН України, Наук.-досл. центр індустр. проблем розвитку НАН України. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2007. – С. 81–84.
9. Лисенко Л. А. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємства графічним методом / Л. А. Лисенко // Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики : тези допов. Міжнар. наук.-практ. конф., (Харків, 27–28 листоп. 2008 р.) / Наук.-досл. центр індустр. проблем розвитку НАН України, Харк. нац. екон. ун-т МОН України. – Х. : ФОП Александрова К. М.; ВД «ІНЖЕК», 2008. – С. 51–53.

АНОТАЦІЯ

Лисенко Л.А. Оцінка ефективності інноваційної діяльності промислового підприємства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Харківський національний економічний університет, Харків, 2010.

Дисертаційна робота присвячена питанням, пов'язаним із розвитком науково-теоретичних положень, розробкою та обґрунтуванням методичних і практичних рекомендацій щодо оцінки ефективності інноваційної діяльності промислового підприємства. Досліджено сутність і запропоновано визначення поняття «інноваційна діяльність підприємства» з урахуванням спрямованості інноваційної діяльності на досягнення трьох взаємопов'язаних цілей: отримання економічного та інших ефектів, підвищення конкурентоспроможності підприємства та забезпечення його розвитку. Проаналізовано чинники, які впливають на інноваційну діяльність підприємства, та удосконалено їх класифікацію. Уточнено сутність поняття «ефективність інноваційної діяльності підприємства» та виділено сім основних складових ефективності цієї діяльності. Розроблено методичні положення щодо розрахунку ефективності інноваційної діяльності підприємства на основі використання інтегральних показників ефективності за виділеними її складовими. Удосконалено методичний підхід до оцінки ефективності інноваційної діяльності промислового підприємства та запропоновано послідовність формування комплексу заходів, спрямованих на підвищення ефективності інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційна діяльність підприємства, чинники впливу на інноваційну діяльність, ефективність інноваційної діяльності підприємства, інтегральні показники ефективності, оцінка ефективності інноваційної діяльності.

АННОТАЦИЯ

Лысенко Л.А. Оценка эффективности инновационной деятельности промышленного предприятия. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Харьковский национальный экономический университет, Харьков, 2010.

Диссертация посвящена вопросам, связанным с развитием научно-теоретических положений, разработкой и обоснованием методических и практических рекомендаций по оценке эффективности инновационной деятельности промышленного предприятия. В диссертации предложено под инновационной деятельностью предприятия понимать системную деятельность, направленную на научные исследования, разработку (или привлечение), внедрение и коммерциализацию инноваций с целью получения экономического и иных эффектов, повышения конкурентоспособности предприятия и обеспечения его развития. Систематизированы факторы, оказывающие влияние на инновационную деятельность предприятия, и усовершенствована их классификация за счет включения в группы институционально-правовых и информационных факторов, которые ранее не были учтены, а также перегруппировки факторов внутри организационно-управленческих, технико-экономических, кадровых и социально-психологических групп в соответствии с их сущностью. Получило дальнейшее развитие понимание сущности понятия «эффективность инновационной деятельности» благодаря рассмотрению ее как характеристики, которая не только отражает результативность инновационной деятельности, но также раскрывает меру полноты и качества достижения поставленных целей с использованием системы показателей. С использованием экспертных оценок выделены семь составляющих эффективности инновационной деятельности предприятия:

экономическая, научно-технологическая, маркетинговая, социальная, финансовая, ресурсная и экологическая. Проанализированы методические подходы к оценке эффективности инновационной деятельности и показатели, используемые в рамках каждого из них. Выявлены основные тенденции осуществления инновационной деятельности на промышленных предприятиях Украины и Харьковской области. Проанализированы результаты инновационной деятельности отдельных машиностроительных предприятий. Разработаны методические положения по расчету эффективности инновационной деятельности промышленного предприятия, основанные на учете всех ее составляющих и определении по каждой из них интегрального показателя эффективности. Предложены количественный и качественный способы оценки эффективности инновационной деятельности предприятия. Количественный способ оценки базируется на расчете интегральных показателей эффективности по ее составляющим и обобщающего интегрального показателя эффективности инновационной деятельности. Качественный способ оценки предполагает выделение зон эффективности («низкой», «средней» и «высокой») для интегральных показателей по ее составляющим путем построения лепестковой диаграммы эффективности инновационной деятельности, а для обобщающего интегрального показателя эффективности инновационной деятельности – с использованием интервалов, сформированных по универсальной шкале Харрингтона. Анализ полученных количественных и качественных оценок используется для формирования комплекса мероприятий, направленных на повышение эффективности инновационной деятельности предприятия. Разработана последовательность отбора таких мероприятий для внедрения на предприятии.

Ключевые слова: инновационная деятельность предприятия, факторы влияния на инновационную деятельность, эффективность инновационной деятельности предприятия, интегральные показатели эффективности, оценка эффективности инновационной деятельности.

ANNOTATION

Lysenko L.A. The estimation of efficiency of innovative activity of industrial enterprise. – Manuscript.

Dissertation for getting a scientific degree of Candidate Science in Economics the speciality 08.00.04 – economy and management of enterprises (of the economy's activity). – Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, 2010.

Dissertation is devoted to the questions related to development of scientific-theoretical positions, elaboration and substantiation methodical and practical recommendations as for estimation of efficiency of innovative activity of industrial enterprise. The essence of concept «innovative activity of enterprise» is investigated and determination of this concept considering its orientation on three associated goals, such as reception of economic and other effects, increase of enterprise's competitiveness and providing of its development is offered. The factors which influence on innovative activity of enterprise are analysed and their classification is improved. The essence of concept «the efficiency of innovative activity of enterprise» is specified and seven principal constituents of this activity's efficiency are selected. Methodical positions for the calculation of efficiency of innovative activity of enterprise using the integral index of efficiency considering its selected constituents are suggested. The methodical approach for estimation of efficiency of innovative activity of industrial enterprise is improved and the sequence for formation the complex of measures directed on the increase of efficiency of innovative activity is offered.

Key words: innovative activity of enterprise, factors which influence on innovative activity, enterprise's innovative activity efficiency, integral index of efficiency, estimation of innovative activity efficiency.

ЛИСЕНКО ЛЮДМИЛА АНАТОЛІЇВНА

**ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО
ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 23.12.2009 р. Формат 60 × 90 /16.
Папір офсетний. Друк різнографічний.
Обсяг 0,9 ум.-друк. арк. Наклад 100 прим. Зам. № 310

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг»
61022, м. Харків, вул. Сумська, 37.
Тел. (057) 700-53-51, 714-34-26, 771-00-92.